

Република Северна Македонија
Министерство за животна средина
и просторно планирање

Како Македонија може да го искористи данокот на јаглерод за да ги реализира националните стратешки цели

Воведувањето данок на јаглерод претставува можност за Македонија да ги исполни националните цели за ублажување на климатските промени како и следните меѓународни обврски:

Спроведување на ревидираниот национален придонес за климатски промени, поднесен до УНФЦЦЦ

Реализација на целите поврзани со преговорите за членство во ЕУ.

Република Северна Македонија направи важен чекор со тоа што го најави амбициозниот Ревидиран национален придонес за климатски промени (NDC) чија цел е намалување на емисиите на стакленички гасови за 51 процент во 2030 година во споредба со нивото на емисиите од 1990 година (усвоен од Владата на 13 април 2021 година). Тој содржи 63 мерки за ублажување на климатските промени во различни економски сектори и претставува план за намалување на штетните емисии на стакленички гасови со истовремено поттикнување на нови инвестиции, нови сектори и нови работни места.

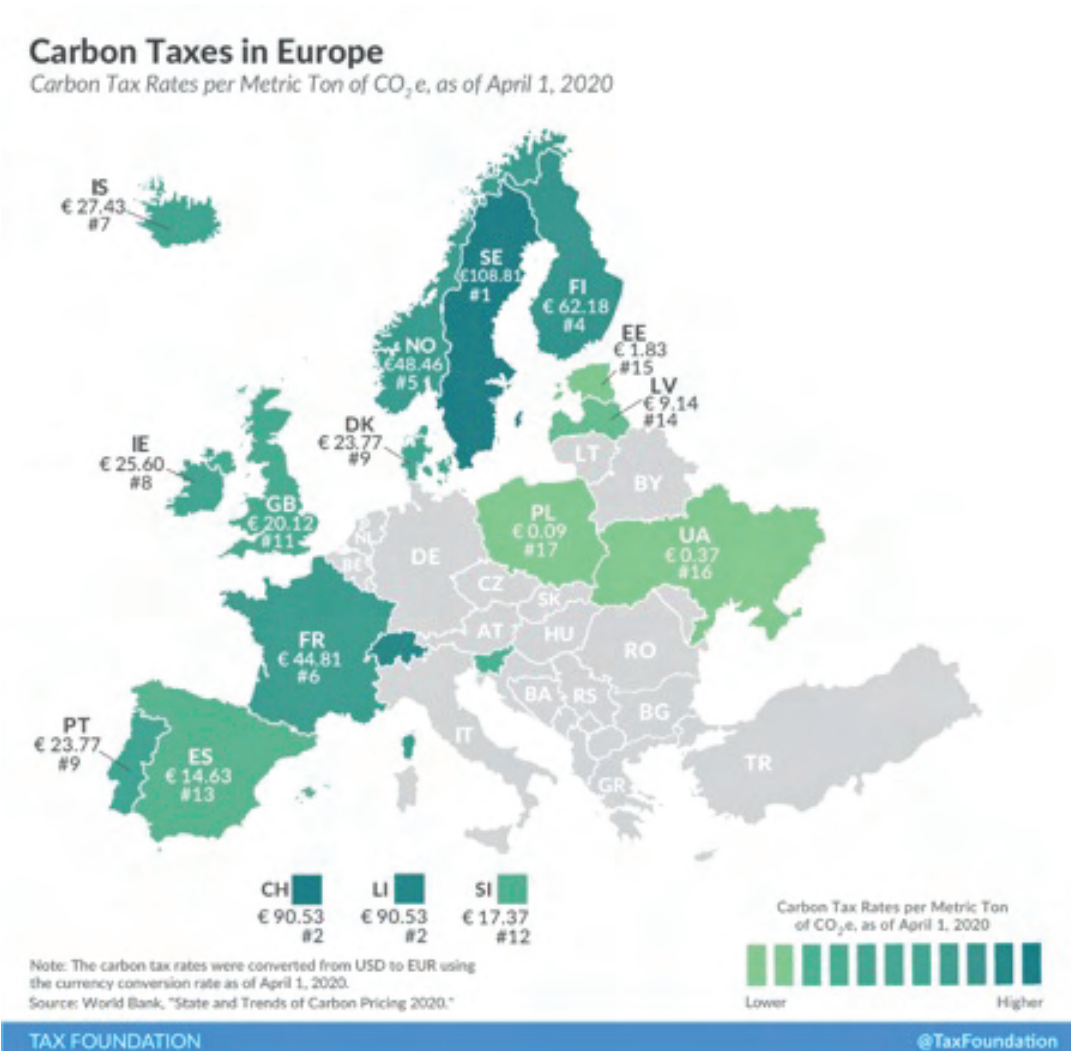
Данокот на јаглерод може да помогне при спроведувањето на Ревидираниот национален придонес со тоа што ќе овозможи оданочување на различни активности согласно нивното влијание врз климата. Оние извори на емисии кои ќе бидат оданочени, а кај кои активностите кои ќе придонесат за намалување на емисиите ќе чинат помалку од данокот на јаглерод, ќе се мотивираат да ги намалат емисиите. Така, данокот на јаглерод ја користи моќта на пазарот да овозможи спроведување на мерки со ниски емисии на јаглерод, идентификувани во Ревидираниот NDC, истовремено поттикнувајќи ја индустријата и потрошувачите да применуваат иновации и да пронаоѓаат други евтини начини за намалување на своите емисии.

Во исто време, како дел од процесот за пристапување во ЕУ, се очекува Македонија прогресивно да ја унапредува својата климатска агенда за да стане усогласена со обврските кон ЕУ, така што при пристапување во ЕУ државата ќе може да го воведо и ЕУ ETS. Со постепено зголемување на данокот на јаглеродот инвеститорите ќе добијат сигурност, а нестабилноста и нарушувањето на пазарот се сведени на минимум.

Данок на јаглерод во Европа

Во 2021 година, 21% од светските емисии на стакленички гасови се опфатени со механизми за наплата на јаглеродните емисии. Првите земји кои воведоа данок на јаглерод во 1990 година беа Финска и Полска. Во 2005 година беше воведен системот за тргување со емисии во ЕУ (EU ETS), што овозможи повеќе емисии на стакленички гасови да се опфатени со данокот на јаглерод, но исто така служи и како пример за другите земји во светот како што се Јужна Кореја и Кина. Голем број земји ги воведоа и двата ценовни механизма за јаглерод - и данок на јаглерод, и ETS. Интересно за Европа е што 16 земји, покрај тоа што учествуваат во системот на EU ETS, исто така воведоа и данок на јаглерод главно за емисии и инсталации што не се опфатени со ETS (Слика 1). Исто така, почнувајќи од 2021 година, Германија, паралелно со учеството во EU ETS, вовеле и национален ETS систем за емисии од греење и транспорт.

Како се процени влијанието на данокот на јаглерод во Македонија

Тимот експерти¹ за анализите го користеше моделот MAPKAL-Македонија во кој се внесени информации за енергетиката во Македонија (истата алатка се користеше и претходно при изработката на Ревидираниот национален придонес и на Стратегијата за развој на енергетиката). Тимот ги разгледа импликациите од две сценарија во кои данокот на јаглерод во Република Северна Македонија и во околниот регион се воведува со различна даночна стапка:

- Сценарио со понизок износ (8 EUR за тон во 2025 година и 28 EUR за тон во 2030 година, во согласност со студијата за данокот на јаглеродот во Енергетската заедница); и
- Сценарио со повисок износ и со даночни стапки со кои речиси ќе се постигнат амбициозните цели во Ревидираниот национален придонес за секторот енергетика. Тимот, исто така, ги разгледа импликациите од оданочувањето на емисиите на CO₂ само од производството на електрична енергија и топлина и ги спореди со ситуацијата кога би се оданочиле и емисиите на CO₂ од целиот енергетски сектор (од производството на електрична и топлинска енергија, од индустријата и од горивата што се користат за транспорт). На крајот, тимот спроведе и анализа на сензитивноста за да ги разбере можните влијанија доколку само Република Северна Македонија воведо данок на јаглерод, без слични мерки да се воведат во соседните земји. Овие сценарија и резултати се документирани во Извештајот за проценка на данокот на јаглерод и беа презентирани на семинар пред носителите на политики, експертите за климатски промени и претставниците на академските установи.

¹ Во тимот учествуваа Александар Дединец, од Македонска академија на науките и уметностите и Стејси Дејвис и Стен Колар од Центарот за политика за чист воздух.

Главните наоди од оваа анализа се:

- Се препорачува данокот да важи за сите корисници на енергија: за производителите на електрична и топлинска енергија; за корисниците на енергенти во индустријата, за фирмите и за физичките лица; како и за превозниците. Опфаќањето на широка група корисници на енергија ќе овозможи побрз продор на евтини решенија. Со примена на данокот подеднакво на сите енергенти врз основа на емисиите на CO₂ што се очекува да ги произведат, сите енергенти ќе бидат во иста позиција и нема да дојде до економски нарушувања што можат да се јават кога некои енергенти и сектори се оданочуваат, а други не.
- Данокот на јаглерод може значително да ги намали емисиите од енергетиката. И пониската цена оценета во студијата беше доволно висока за целосно да се направи транзиција и да престане употребата на јагленот за производство на електрична енергија и топлина. Оваа пониска цена исто така ќе поттикне инвестиции во мерки со пониски трошоци во индустријата и транспортот. Сепак, овој износ не би бил доволен за да се реализираат целите предвидени за секторот енергетика во Ревидираниот национален придонес. Поради тоа, се предлага да се спроведат подиректни политики и мерки за да се избегнат негативните последици врз економијата кои би се јавиле доколку се воведат значително повисока даночна стапка.
- Данокот на јаглерод ќе ги зголеми јавните приходи кои можат да се искористат за популарни мерки, со цел јавноста да го поддржи данокот и/или да се постигнат националните климатски цели.

Какво ќе биде влијанието на данокот на јаглерод врз енергетиката

Данокот на јаглерод во енергетиката ќе ја зголеми цената на енергентите што испуштаат емисии на јаглерод (јаглеродно интензивни енергенти) согласно нивното релативно влијание врз климата. Енергентите и/или изворите на емисии што се јаглеродно поинтензивни ќе плаќаат повисок износ од оние што емитуваат помали емисии на јаглерод. Исто така, алтернативните енергенти што не емитуваат емисии на јаглерод, и што користат сонце, ветер и вода, воопшто не би плаќале данок на јаглерод. На овој начин, данокот на јаглерод ја зголемува економската конкурентност на почистите извори на енергија, што ќе доведе до инвестиции кои можат суштински да го трансформираат енергетскиот сектор. Данокот би довел до исфрлање на јагленот и поголема употреба на алтернативи со ниски емисии или воопшто без емисии, како и до поголема ефикасност и заштита на животната средина. Данокот на јаглерод ќе ги поттикне овие инвестиции без потреба посебно да се регулираат емисиите во секој сектор или под-сектор.

Како треба Македонија да ја одреди даночната стапка?

Според анализата, се препорачува да се воведат данок на јаглерод кој ќе започне од околу 8 EUR/tCO₂ и ќе достигне 28 EUR/tCO₂ во 2030 година. Оваа даночна стапка значително ќе придонесе за постигнување на национални климатски цели за секторот енергетика поставени согласно Договор од Париз. За да се спречи зголемување на увозот на електрична енергија произведена во електрични центри на фосилни горива надвор од земјата, Македонија треба да биде проактивна и да соработува со останатите соседни земји кои се членки на Енергетската заедница за и тие да воведат сличен данок на јаглерод. Се предлага јасно да се утврди како ќе се менува износот на данокот на јаглерод.

Ефекти од данокот на јаглерод

Висината на данокот за секој вид енергент се пресметува со примена на утврдената даночна стапка за CO₂ и емисиониот фактор на конкретниот енергент. Се применуваат емисионите фактори на Меѓувладиниот панел за климатски промени (IPCC) со исклучок на лигнитот. За лигнит, се применува домашен емисионен фактор во согласност со претпоставките кои се користени за подготовка на Инвентарот на стакленички гасови. Во Табелата 1, подолу, претставени се пресметките за предложените износи на данокот на CO₂ и тоа почнувајќи од 8 EUR за тон во 2025 година па се до 28 EUR за тон во 2030 година.

Енергент	Единица	Предложен износ на данокот на јаглерод во 2025 година	Предложен износ на данокот на јаглерод во 2030 година
Безоловен бензин	литар	1.12	3.92
Дизел	литар	1.31	4.58
Природен гас	m ³	0.92	3.22
Јаглен (домашен лигнит) за производство на електрична енергија	GJ	53.08	185.77

Како што може да се види, ефективната вредност на данокот на јаглерод во 2025 година би била 1,1 ден за литар бензин и 1,3 ден за литар дизел. Цената на лигнитот што се користи за производство на електрична енергија ќе се зголеми за 53 денари/GJ. Во 2030 година, се очекува цените на бензинот да се зголемат за околу 4 денари/литар, цената на дизелот да се зголеми за околу 4,6 денари/литар, а трошоците за јаглен да се зголемат за 186/GJ.

Што треба да направи Македонија со приходите од данокот на јаглерод?

Се предвидува дека со данокот на јаглерод ќе се генерираат приходи од 60 милиони EUR во 2025 година и 137 милиони EUR во 2030 година. За што ќе се користат приходите од данокот на јаглерод е политичка одлука. Овие средства може да се користат за многу активности и затоа можностите треба внимателно да се проценат. Неколку од приоритетните активности за кои може да се искористат овие средства се:

01// субвенционирање на трошоците за енергија за да се заштитат ранливите потрошувачи со ниски примања, кои најтешко ќе се справат со зголемувањето на трошоците;

02// дел од средствата во првите години може да се користат за да им се помогне на работниците кои работат на ископ на јаглен со цел да преминат на работни места во други индустрии; и

03// обезбедување на еднакви услови за сектори во конкурентската индустрија преку нудење средства за финансирање на индустриите кои се опфатени со данок на јаглерод на споредлива основа со оние за кои се смета дека се изложени на ризик од истекување на емисии од страна на ЕУ.

Средствата исто така може да се искористат за да се зголеми влијанието на данокот на јаглерод за дополнително намалување на емисиите и/или да се намалат вкупните трошоци на програмата.

Која институција треба да го спроведува данокот на CO₂?

Препорачливо е данокот на јаглерод да оди преку институцијата која ги наплаќа акцизите. Пожелно е да се користи акцизата, бидејќи таа веќе важи за сите енергенти, така што ќе се промени само износот кој ќе се утврди согласно релативните емисиони фактори за различните енергенти. Втората најдобра опција е да се искористи сегашната еколошка такса. Сепак, ова би значело да се промени законодавството за да се додадат изземените енергенти покрај тоа што ќе треба да се промени и износот за да се прилагоди согласно емисионите фактори за CO₂. И во едната и во другата ситуација, данокот би се применувал нанзад, односно кај производителите и увозниците на енергенти. На овој начин данокот директно се воведува и важи за сите фосилни горива. Овој пристап овозможува, вредноста на данокот да се пренесе на потрошувачите на енергија, што пак ќе овозможи поттикнување на енергетската ефикасност и транзиција кон енергенти со помали јаглеродни емисии. Во табелата подолу претставени се можните институции преку кој би се наплаќал данокот.

	Акциза	Еколошка такса	Закон за клима
Примена / овластување	Се врши оданочување во горните текови на сите енергенти и за електрична енергија; сепак, некои даночни стапки се поставени на 0 (јаглен, природен гас, електрична енергија)	Се врши оданочување во горните текови на некои горива (дизел, бензин, масло за греење) и во средните текови за електрична енергија	Данокот на јаглерод е вклучен како пример за овластени политики и мерки за намалување на CO ₂ . Не се дадени детали.
Исклучоци (доколку има)		Јагленот, природниот гас и индустријата не се опфатени	
Главна институција	Министерство за финансии	Министерство за животна средина	Министерство за животна средина
Дали се потребни измени за да се воведат данокот на јаглерод	Да се постават вредностите според очекуваните емисии на јаглерод диоксид по единица гориво, имајќи ги предвид содржината на јаглерод во горивото и цената на CO ₂ ; да се обезбеди данокот да важи за сите енергетски корисници	Да се додадат изземените енергенти и извори; да се постават вредностите според очекуваните емисии на јаглерод диоксид по единица гориво, имајќи ги предвид содржината на јаглерод во горивото и цената на CO ₂	Ќе треба да се воспостави нов механизам
Проценка	Најбрза опција е да се воведат данокот на CO ₂ , доколку постои политичка волја.	Втор најдобар избор.	Би требало најмногу време за да се изработи; веројатно ќе се преклопува со постојните даночни закони.

Следни чекори за воведување данок на јаглерод

На креаторите на политики во Македонија им се препорачува да ги преземат следните чекори за да добијат јавна поддршка при воведувањето на данок на јаглерод.

01

Направете моделирање за целата економија

Првичното моделирање овозможи да разбереме како данокот на јаглерод може да влијае врз цените и инвестициите во енергетскиот сектор. Сепак, ова моделирање не покажа кои се очекуваните ефекти врз националниот БДП и работните места. Поврзувањето на резултатите од моделирањето од MARKAL-Македонија и моделот CGE може да овозможи подобро разбирање на ваквите ефекти и да даде информации за тоа како најдобро да се користат приходите.

02

Обезбедете поддршка од домашните засегнати страни

Владата треба да започне комуникација со засегнатите страни во земјата (засегнати индустрии, групи потрошувачи, локални и регионални власти, со академската заедница и еколошките групи) за (првично) да собере повратни информации за тоа како треба да биде осмислен данокот на јаглерод и (подоцна) за да го соопшти препорачаниот пристап, вклучувајќи го и образложението за данокот, предвидените придобивки и планираната употреба на приходите со цел да се добие поддршка.

03

Залагајте се за слични стапки на данок на јаглерод во државите од Енергетската заедница

Иако анализата покажува дека Македонија може да воведат ниска стапка на данок на јаглерод без да поттикне зголемување на увозот на енергија од неограничени електрични надвор од нејзините граници, постои зголемен ризик тоа да влијае врз конкурентноста и да предизвика „истекување“ на емисиите како што ќе се зголеми даночната стапка. Соодветно на тоа, македонската влада треба да преземе проактивни чекори за да се воведат слични даночни стапки за јаглерод во државите од Енергетската заедница. Покрај тоа, треба да ги информира и носителите на политики во ЕУ за планираното движење на даночната стапка и кога се планира да пристапи до ЕУ ETS и да ги искористи како сојузници во промовирање на регионална даночна стапка за јаглерод.

Овој документ е подготвен со поддршка на УНДП преку иницијативата “Climate Promise”, чија цел е поддршка на спроведувањето на Ревидираниот национален придонес за климатските промени.

